

Nr 239.

Af herr **Lindhagen m. fl.**, om skrifvelse till *Kungl. Maj:t* angående aflösning af torpare, bolagsarrendatorers och deras vederlikars jordbruk på enskilda domäner.

Genom feodalväsendet kom i de flesta Europas stater småbondeklassen uti det största beroende, som mångenstädes öfvergick till fullständig lifegenskap. Detta olidliga tillstånd framkallade en rörelse för att återgifva jordens brukare friheten. Denna rörelse, som gjorde sig gällande öfverallt, där feodalväsendet slagit fast rot, fann sin afslutning först i midten af 1800-talet. Böndernas emancipation bedrefs på vissa håll med kraft, på andra mera ligkiltigt och med ständiga förhinder. Medlen växlade från fullständig reduktion till en bönderna pålagd betungande utlösningsskyldighet. Resultaten blefvo också mycket olika, allteftersom målmedvetenhet, ingripande i rätt tid och omtanke äfven i det lilla gjorde sig gällande eller icke.

Början till uppkomsten af ett sådant feodalväsende har icke heller varit främmande för vårt land. Men detta stäffades i tid genom de kända reduktionerna, riktade första gången mot katolska prästerskapets och den sista gången mot den svenska högadelns jordvälde. Dessa statshandlingar verkade, att Sverige under förenämnda rörelses höjdpunkt i det öfriga Europa stod tämligen oberördt af densamma.

Emellertid lämnades orubbade en stor del af de adliga godsens, hvilka sedan här och hvar alltmer utvidgats. Under tidernas lopp ha dessutom af företagsamma händer bildats nya storgods genom inköp och sammanslagning af småbondejord. Stora trakter af vårt lands bästa jordbruksjord upptagas därför nu så godt som uteslutande af omfattande så kallade herrgårdar, hvilka jämte sitt eget jordbruk behärska en myckenhet småbruk på hemmansdelar och torp.

Bihang till Riksd. prot. 1911. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 94 Häft. (Nr 239—243). 1

Vid sidan af dessa godsbildningar har uppstått en vida mäktigare, af den moderna industrialismen uppbyggen feodalism, grundad företrädesvis i landets skogsrikedom och grundlagd först af bruksrörelsen, sedan äfven af sågverksindustrien och numera jämväl af pappersmasseindustrien och andra fabrikationer med skog som råvara, hvartill kommer sockerbetindustriens jordinköp. Just vid den tidpunkt, då sträfvandena utomlands att störta feodalväldet afdomnade, mångenstädes dock med mycket ofullkomligt resultat, tog hos oss den nya industriella feodalbildningen ett synnerligt uppsving, särskildt i följd af trävarukonjunkturernas uppblomstring på världsmarknaden. Småbondehemman föllo och falla fortfarande i mängd för skogsköpare och staten har, sorgligt att säga, på allt sätt uppmuntrat förödelsen genom att samtidigt utkasta sina skogar, hemman, torp och nybyggen till ett lättfånget byte för lystmätet.

Af dessa orsaker har för närvarande i Sverige uppkommit ett utbildadt och omfattande feodalsystem: dels en jordbruksfeodalism och dels framförallt en industriell feodalism, under hvilka makter stora samhällsklasser af torpare, bolagsarrendatorer och lägenhetshafvare slafva. Därtill komma ett stort antal torpare och lägenhetshafvare, lydande äfven under smärre gårdar.

Man behöfver här endast erinra om den stora mängden bolagsarrendatorer på så kallade bolagshemman i Norrland och Dalarne samt i Värmland, Dalsland, Västmanland, Uppland, Södermanland, Närke, Småland, östra delen af Bohuslän, norra Västergötland o. s. v., om myckenheten torpare och lägenhetshafvare på dessa domäner, på de vidsträckta herrgårdstrakterna mångenstädes i riket, på skattelösta rekognitionsskogar och på enskilda gårdar öfverallt i landet, om de talrika lägenhetshafvare särskildt, som slagit sig ned antingen själfvärdigt på andras ägor utan någon erinran från jordägarens sida eller ock på grund af dennes muntliga samtycke. En särskild uppmärksamhet kräfva därjämte alla dessa af kronan i gångna tider till bruksrörelsen anslagna hemman och torp, hvilkas åbor förbehållits en viss själfständig besittningsrätt men dock småningom egenmäktigt fråntagits den af bruksägarna, utan att kronan vårdat sig om att stå åborna bi.

Om den stora af statsmakten, stödd på de ofrälse stånden, verkställda reduktionen af adelns jordagods läses nu i den officiella läroboken i historia, att denna statshandling var i sin begynnelse en oundviklig och rättvis sak och i det hela medförde stora fördelar för landet, då därigenom »egendomen blef jämnare fördelad, slut gjordes på stormansväldet och allmogen återvann sin forna själfständighet».

Vår tids ofrälse klasser ha anledning att falla i egna tankar vid denna berättelse. Skulle det ej äfven nu behövas, att egendomen blefve jämnare fördelad? Breder sig ej äfven nu öfver landet ett stormansvälde, den moderna feodalismen och den moderna kapitalismen, hvarpå det borde göras ett slut? Förefinnes ej äfven nu en allmoge af kufvade småbrukare och en beroende arbetareklass, som borde återvinna sin själfständighet? Och i sådan händelse skulle icke äfven för vår tid allt detta vara en rättvis sak och medföra stora fördelar för landet?

Det måste komma en tid, då jorden och särskildt kronans gamla egendomar, praktiskt taget, återbördas alla. På denna händelsernas gång kunna dock de lefvande generationerna ej rimligtvis vänta. Redan nu måste befrielseverket på ett genomgripande sätt begynna. Detta sker endast genom att det icke blott sättes en damm för feodalismens vidare framfärd, utan äfven vidtages en aflösning af jorden ytterst genom expropriation (tvångsaflösning).

Hvad då särskildt angår de beroende små jordbruken, behöver ständigt betonas den stora bristen i sträfvandena för småbruk, att man ej med allvar vill inlåta sig ens på att upprätthålla redan färdiga jordbruk, som årligen i mängd och säkerligen i vida större utsträckning, än de nya som skapas, icke blott stanna i växten utan gå tillbaka eller alldeles ödeläggas både till jord och byggnader på torp, bolagshemman och liknande domäner. Denna förödelse ses med jämnmöd, därför att det enligt den fatalistiska privaträttsliga uppfattningen och de enskilda intressen, som ha gagn af densamma, icke går an att ingripa mot olyckan själf. Det är en privaträtt att hålla stora klasser af landets innevånare i ett jordbundet beroende af enskilde.

Den ofvan ifrågasatta aflösningen betyder själfallet ej, att staten skall efter expropriation själf öfvertaga dessa jordbruk och deras skötsel, och icke heller att åtgärderna skola riktas mot alla dylika jordbruk eller ske i ett slag. Aflösningen bör äga rum i erforderliga fall och i den mån brukare finnas, som önska aflösningen och äro beredda att öfvertaga jorden. På åtskilliga ställen ha brukarna det jämförelsevis bra, och så länge det fortfar och brukare ej påfordra en aflösning, finnes ej anledning till ingripande.

Det ömsesidiga frivilliga aftalet kommer också fortfarande att blifva utgångspunkt för aflösningen. Det nya är, att statsmakten inträder såsom den ena kontrahenten och målsman för den rätts- och maktlöse jordbesittaren. Staten skall därvid tillse, att aflösningen kommer till stånd i erforderliga fall; att den vidare kommer att om-

fatta allt, som bör höra till jordbesittningen; att den sker på billigaste villkor, så att den ej blir ruinerande för jordbrukaren; och att den familj, som suttit på jorden, i regeln får företrädesrätt till densamma. Men för att ej äfven statsmakten här skall stå maktlös, fordras det ett yttersta maktmedel. Detta yttersta medel är expropriation. En dylik expropriationslagstiftning skall säkerligen här liksom eljest i stor utsträckning göra sig själf öfverflödig, i det den förmår framtinga enskilda uppgörelser, som eljest ej skulle kommit till stånd. Enligt mångas mening skall en rationell jordvärdeavgift medföra enahanda verkan.

Det måste som sagdt särskildt betonas, att den nu ifrågasatta aflösningen ej kan, om den skall fylla sitt ändamål, äga rum efter nu stadgade och tillämpade orimliga grunder för jordlösen. Något konstrueradt marknadsvärde får ej tjäna till ledning och någon vinst i regeln ej heller beräknas, åtminstone ej när det gäller utbrytning ur stora jordbesittningar och i all synnerhet icke, när jorden ursprungligen varit donationsjord från kronan.

Vidare måste, enligt hvad erfarenheten lärt oss, aflösningen förbindas med villkor, som upprätthålla ändamålet samt omöjliggöra, att jorden återfaller i främmande händer.

Slutligen måste åtgärder vidtagas, som betrygga brukarnas ställning, intill dess aflösningen hunnit äga rum. Detta kan nämligen taga lång tid och i vissa fall är, såsom ofvan erinrats, en aflösning kanske tills vidare obehöflig, ja icke ens önskvärd. Bland dessa åtgärder måste också ingå stadgad rätt för den, som sitter eller länge suttit å jorden att öfvertaga densamma samt en sträng uppsikt öfver, att jordägaren ej får tillfälle att förekomma aflösningen genom att dessförinnan bortdrifva brukarna och inlägga jorden med fastighetens öfriga ägor.

En lag om den ifrågasatta aflösningen skall således fastslå följande saker, nämligen:

1:o statsmaktens rätt och plikt att taga initiativ till aflösningen och att därvid såsom målsman bevaka jordbrukets intresse och jordbrukarens rätt;

2:o grunddragen för organisationen af denna statsverksamhet;

3:o nödiga och ändamålsenliga bestämmelser om det yttersta maktmedel (expropriation), som skall förläna allvar åt förhandlingarne om frivillig uppgörelse samt taga vid, när aftal ej kan komma till stånd;

4:o upprätthållande af ändamålet med jordens aflösning, äfvensom

hufvudvillkoren för den afstådda jordens upplåtelse till enskilde (sättet för amortering af lösenbeloppet, företrädesrätt till upplåtelse o. d.).

Med åberopande tillika af de utförligare framställningarne i enahanda syfte i motionen inom Andra kammaren åren 1909 (nr 111) och 1910 (nr 148) hemställes alltså,

att Riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära förslag till lagstiftningsåtgärder i ändamål att, för jordbrukets upprätthållande och brukarnes frigörelse från beroende, i erforderliga fall och under för framtiden betryggande villkor åstadkomma aflösning ytterst genom expropriation (tvångsaflösning) af torparens, bodelagsarrendatorers och deras vederlikars jordbruk på enskilda domäner.

Stockholm den 27 januari 1911.

Carl Lindhagen. Hjalmar Branting. Herm. Lindqvist.

C. G. Lindley. A. C. Lindblad. Ernst Söderberg. Knut A. Tengdahl.

J. Hasselquist. Hj. Rissén. J. Th. Johansson. Sven Persson.

K. A. Borg. Carl Winberg. Erik Palmstierna. J. Åberg. J. A. Wallin.

N. Edv. Lindberg. C. E. Svensson. E. C. Kropp. Värner Rydén.

Sven Linders. Nils Persson. O. H. Waldén. Aug. Nilsson.

A. Christierson. G. A. Strömberg. F. W. Thorsson. Emil Kristensson.

G. A. Rundgren. N. A:son Berg. J. Forssell. E. A. Leksell.

Viktor Larsson. Bernh. Eriksson. L. J. Carlsson.